

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุนำร่องเพื่อส่งเสริมสุขภาพอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุนำร่องเพื่อส่งเสริมสุขภาพอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

การวิจัยครั้งนี้ ได้รับการอนุมัติรับรองจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง (เลขอนุมัติ E2560/020)

โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

- 3.1 ศึกษาเอกสารที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 3.2 กำหนดแหล่งข้อมูล ขนาดตัวอย่างและวิธีคัดเลือกตัวอย่าง
- 3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา
- 3.4 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย
- 3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.6 การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.7 กรอบในการวิจัย

โดยกำหนดรายละเอียดในแต่ละหัวข้อ ดังนี้

3.1 ศึกษาเอกสารที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาโดยการอ่านและค้นคว้าจากตำรา และเอกสารงานวิจัย บทความต่าง ๆ และผลงานทางวิชาการต่างๆ หลังจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเบื้องต้นโดยใช้เชิงคุณภาพ การศึกษาเอกสารเชิงวิชาการ (Documentary Study) โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) และการวิจัยภาคสนาม (Field Study) โดยการจัดเวทีระดมความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งมีกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้แทนผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยวิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง ผู้วิจัยจึงเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) มีเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มโดยวิธีสุ่มตามเกณฑ์ (Criterion Sampling) โดยผู้วิจัยได้กำหนดกำหนดตามเกณฑ์วัตถุประสงค์ที่ศึกษา (จุมพล หนิมพานิช, 2550: 234 – 235) รวมทั้งได้มีการใช้รูปแบบการสนทนากลุ่ม (Focus Groups) และการสัมภาษณ์ (Interview) เป็นขั้นตอนแรกของการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. กำหนดกรอบคิดในการวิจัยครั้งนี้ ในการมุ่งศึกษาการพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุนำร่องเพื่อส่งเสริมสุขภาพอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

2. กำหนดประเด็นในการศึกษา เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการการพัฒนาหลักสูตรผู้สูงอายุ นำร่องเพื่อพัฒนาสุขภาพอย่างมีส่วนร่วม ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงกำหนดประเด็นในการศึกษาดังนี้

- (1) ศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชน ได้แก่ บริบททางด้านกายภาพ สภาพทางภูมิศาสตร์ ประชากร ระบบความสัมพันธ์ของชุมชน และกลุ่มในชุมชน
- (2) รูปแบบหลักสูตรผู้สูงอายุ นำร่องอย่างมีส่วนร่วมที่เป็นนวัตกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง
 - โครงสร้างของหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเสริมงาม
 - ลักษณะของหลักสูตรผู้สูงอายุที่เหมาะสม
 - การดำเนินกิจกรรมด้านผู้สูงอายุที่เหมาะสม
- (3) สรุปวิเคราะห์ ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอทางวิชาการ และข้อเสนอสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาพกว้าง

3.2 กำหนดแหล่งข้อมูล ขนาดตัวอย่างและวิธีคัดเลือกตัวอย่าง

การวิจัยวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัญหา ความต้องการในการสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุ นำร่องของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง และสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุ นำร่องอย่างมีส่วนร่วมที่เป็นนวัตกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ฉะนั้นผู้ที่จะให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ก็คือผู้ที่เป็นสมาชิกผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นผู้วิจัยจึงเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) โดยผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มโดยวิธีสุ่มตามเกณฑ์ (Criterion Sampling) โดยผู้วิจัยได้กำหนดกำหนดตามเกณฑ์วัตถุประสงค์ที่ศึกษา (จุฬพล นิมิพานิช, 2550:234 – 235) ด้วยเหตุนี้ในการศึกษาครั้งนี้จึงกำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มบุคลากรและ ผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
 - นายกเทศมนตรี หรือ รองนายกเทศมนตรี
 - ข้าราชการ หรือผู้ปฏิบัติงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
2. ตัวแทนผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง 12 หมู่บ้าน
3. กลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ
 - ผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุ
 - ประชาชนชุมชน หรือผู้รู้ในชุมชน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลคือ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างการสัมภาษณ์แบบใช้แบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ใช้เพียงประเด็น/หัวข้อเป็นแนวทางในการตั้งคำถามเกี่ยวกับความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรผู้สูงอายุ นำร่องในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

3.4 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย

3.4.1 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนที่ 1 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ การศึกษาบริบท สภาพปัญหา ความต้องการในการสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องของผู้อายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง มีดังนี้

1) ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร เอกสารข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง เพื่อศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับข้อมูลผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงามโดยเทศบาลตำบลเสริมงามได้ดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการโรงเรียนผู้สูงอายุ

2) การจัดเวทีระดมความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 15 คน เพื่อศึกษาบริบทพื้นที่ชุมชนและความต้องการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) โดยผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มโดยวิธีสุ่มตามเกณฑ์ (Criterion Sampling) โดยผู้วิจัยได้กำหนดกำหนดตามเกณฑ์วัตถุประสงค์ที่ศึกษา (จุมพล นิมิพานิช, 2550) เพื่อใช้ในการระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และศึกษาความต้องการหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องในชุมชนเทศบาลตำบลเสริมงาม

3) การสนทนากลุ่ม (Focus Groups Discussion) แบ่งเป็นกลุ่มย่อยจากผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม จำนวน 10 คน ประกอบด้วย ตัวแทนชุมชน กลุ่ม องค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุจำนวน 5 คนและผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ด้านผู้สูงอายุจำนวน 5 คน

4) การสัมภาษณ์ (Interview) จากกลุ่มเป้าหมายได้แก่ ตัวแทนผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม จำนวน 10 คน, ตัวแทนชุมชน กลุ่ม องค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุจำนวน 5 คนและผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ด้านผู้สูงอายุจำนวน 5 คน

3.4.2 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนที่ 2 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องอย่างมีส่วนร่วมที่เป็นนวัตกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของเทศบาลตำบลเสริมงามได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่อง โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) การวางแผน โดยมีกลไกในการเตรียมความพร้อมร่วมกับชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อวิเคราะห์สถานภาพชุมชน และสร้างแนวทางการพัฒนาหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่อง

2) การดำเนินการ โดยมีกลไกในการจัดเวทีชุมชน ที่มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) หลักในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการ โดยเวทีชุมชนประกอบไปด้วย ผู้แทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 5 คน ผู้แทนจากกลุ่มผู้สูงอายุและโรงเรียนผู้สูงอายุจำนวน 15 คน บุคลากรด้านสาธารณสุข จำนวน 2 คน ผู้แทนจากโรงเรียนเสริมงาม จำนวน 1 คน ผู้สูงอายุในชุมชนจำนวน 10 และทีมคณะผู้วิจัยจำนวน 2 คน

3) การสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่อง และการตรวจสอบโดยชุมชน เป็นขั้นตอนในการเสนอทางเลือกในการสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุที่พึงพาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเสริมงามและการนำไปทดลองนำร่องในการดำเนินการในโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลเสริมงาม และนำ (ร่าง) หลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องของผู้อายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ไปใช้ทดลองนำร่องจำนวน 1 หลักสูตร

4) การประเมินผล เมื่อการดำเนินการหลังจากการทดลองนำร่องหลักสูตรผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลตำบลเสริมงาม โดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และจัดเวทีรวมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อสะท้อนความคิดเห็นจากการดำเนินการ และหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องของโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลเสริมงาม

5) การสรุป หลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง และคืนข้อมูลแก่ชุมชนท้องถิ่น

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเชิงคุณภาพ โดยการจัดเวที การสนทนากลุ่มย่อย และการสัมภาษณ์ เพื่อนำมาวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน และการสืบค้นข้อมูลจากภาคสนามขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนเบื้องต้นในการดำเนินการวิจัย โดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผนร่วมกับชุมชนในการเตรียมความพร้อมโดยผู้วิจัยเตรียมความพร้อมกับเจ้าหน้าที่ประสานงานด้านสุขภาพชุมชนเพื่อศึกษาบริบทชุมชน โดยใช้วิธีการลงพื้นที่เบื้องต้นและการใช้เอกสาร ดำเนินการดังนี้

- ประสานงานกับเทศบาล และเครือข่ายผู้สูงอายุ
- ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับข้อมูลผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม โดยเทศบาลตำบลเสริมงามได้ดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการโรงเรียนผู้สูงอายุ

ขั้นตอนที่ 2 การจัดเวทีชุมชนเพื่อระดมความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาความต้องการของผู้สูงอายุในการสร้างหลักสูตรนำร่องของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม และสร้างโมเดลโรงเรียนผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

- จัดทำเวที เพื่อศึกษาความต้องการหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องในชุมชนเทศบาลตำบลเสริมงาม
- การระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มจากกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยจึงเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) สำหรับให้ข้อมูลเชิงลึก ได้แก่กลุ่มผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวมทั้งการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการกำหนดแก่นสารจากการตีความ (Thematic Analysis) โดยคณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การจัดเวที และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมนำมาวิเคราะห์เป็นข้อมูลสนับสนุนประเด็นต่าง ๆ โดยผู้ศึกษาเป็นผู้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเอง โดยใช้วิธีการจำแนกข้อมูลต่าง ๆ ที่เก็บรวบรวมมาได้มาพิจารณาเชื่อมโยงประเด็นในการวิจัยเทคนิควิธีการศึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูล จากประเด็นการศึกษาผู้วิจัยจะใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบคุณภาพ (Qualitative Methodology) เป็นวิธีการหลักในการเก็บข้อมูลได้แก่

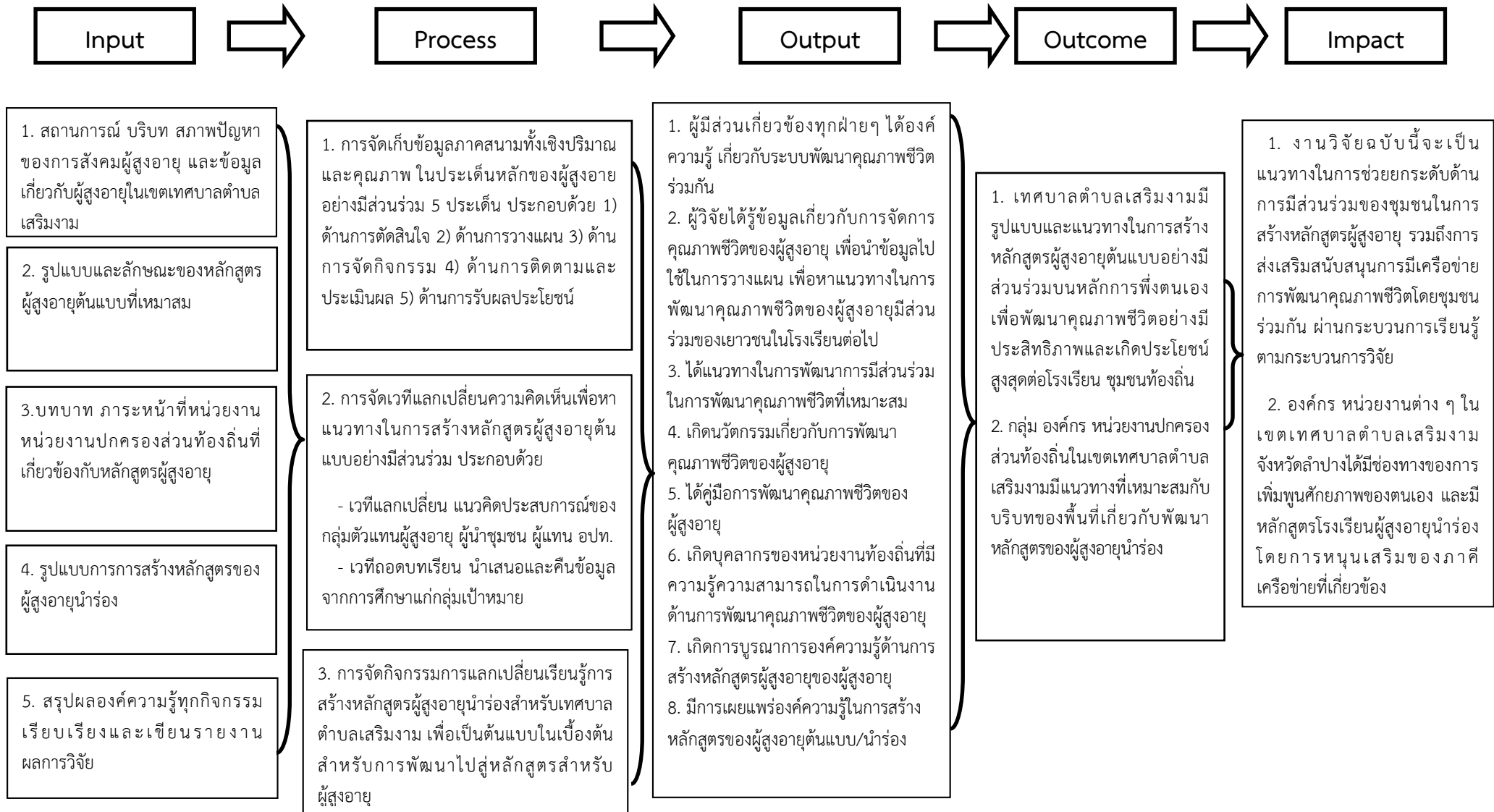
- การใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non – Structured Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่มีส่วนหนึ่งที่กำหนดประเด็นปลายเปิดไว้ และเป็นการสัมภาษณ์ที่มีกรอบคำถามแต่ไม่มีการกำหนดคำตอบไว้แน่นอนตายตัว คำถามที่ใช้และลำดับคำถามสามารถเปลี่ยนแปลงและยืดหยุ่นได้
- การใช้เทคนิคการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participation Observation) โดยใช้เทคนิคการสังเกตโดยตรงแบบไม่มีส่วนร่วมเพื่อเก็บข้อมูล และการพูดคุยสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ
- การใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research)

3.6 การตรวจสอบข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อความครบถ้วนครอบคลุมในเนื้อหา ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย สามารถตอบปัญหาการวิจัยได้ชัดเจน โดยผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบข้อมูลทุกครั้งที่ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งมีวิธีการตรวจสอบข้อมูลดังนี้

1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยตรวจสอบแหล่งข้อมูลที่ได้มา ซึ่งประกอบด้วย แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ แหล่งบุคคล และแหล่งข้อมูลที่ได้มาจากจุดต่าง ๆ เป็นข้อมูลที่เหมือนกันหรือไม่ ถ้าหากว่าข้อมูลที่ได้มาเหมือนกันหรือซ้ำ ๆ กัน ผู้วิจัยถือว่าข้อมูลนั้นเชื่อถือได้เป็นข้อมูลจริง แล้วจึงจะบันทึกข้อมูลไว้
2. การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการกำหนดแก่นสารจากการตีความ (Thematic Analysis) โดยนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การจัดเวที และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม จากการใช้ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเสริมงามเป็นพื้นที่ในการศึกษา

3.7 กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

ภาพที่ 3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

